

PAULÍNA ŠMERINGAIOVÁ*

Slováci, Nemci a remeslo na príklade vybraných písomných paralelných štatútov z 18. storočia

ŠMERINGAIOVÁ, P.: Slovaks, Germans and crafts on the example of selected parallel manuscript from 18th century. *Slavica Slovaca*, 55, 2020, No 3, pp. 499-509 (Bratislava).

The paper focuses on the Slovak-German relations in the specific area of the guild system. This organised structure have been brought to the territory of former Upper Hungary by German guests. The members of guilds were required to follow strict regulations written and confirmed in articles. We present one of the researched parallel slovak-german manuscripts from the State Archive of Banská Bystrica (C-25/6). Its content, the variations of notation based on the chosen examples from the transliteration can show us the view on coexistence of slovak and nonslavonic ethnicity.

Slovak-German, guild organisation, articles, manuscript, parallel.

Úvod

Neoddeliteľnú súčasť slavistického výskumu na území dnešného Slovenska tvoria okrem slovensko-slovanských aj slovensko-neslovanské jazykové i mimojazykové kontakty.¹ Výpovedný obraz o vzájomných vplyvoch najrôznejšieho charakteru vo viacnárodnostnom uhorskom prostredí nám dnes sprostredkúva systematické spracúvanie zachovaných písomných pamiatok. Pre hlbšie skúmanie problematiky spolunažívania slovenského a nemeckého elementu predstavuje voľba práce s obsahovo paralelnými dvoj- prípadne viacjazyčnými textami vhodnú platformu, v rámci ktorej sa sústreďujeme na vzájomné (mimo)jazykové presahy. Takýmto prístupom k práci s rukopisnými textami nadväzujeme a rozširujeme doterajšie výsledky výskumných pracovníkov Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV.

Nemecký cechový systém na našom území

Výrazný rozvoj cechových združení na našom území sa úzko spája s príchodom pozvaných nemeckých hostí a ich rozptýlom do viacerých oblastí. V banskom prostredí, na ktoré sa viaže náš archívny výskum, sa okrem príznačného a osobitného banského práva rozvíjala aj legislatíva upravujúca remeselný život a cechové združenia. Táto skutočnosť bola zaiste prirodzene napojená aj na rozvoj miest a všeobecné nastavenie mestskej obchodnej „politiky“ v rámci trhového a jarmočného predaja.² Princípom legislatívy týkajúcej sa cechov bolo jednotlivým združeniam udeľovať štatúty

* Mgr. Paulína Šmeringaiová, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

¹ Viac o slavistickom výskume na Slovensku pozri Žeňuch, P.: Inštitucionalizovaný slavistický výskum v Slovenskej akadémii vied po dvadsiatich piatich rokoch. In: *Slavica Slovaca*, 2020, roč. 55, č. 1, s. 3-14.

² K problematike stredovekého mesta pozri napr. Halaga, O.: Mestotvorný proces a stredná Európa. In: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, 1964, roč. 15, s. 95-115, Lukačka, J. – Štefánik, M. a kol.: *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. Bratislava: Typošet print – Historický ústav SAV, 2010. 300 s., prípadne Šedivý, J.: *Jazyková a etnická pluralita v stredovekom Prešporku/Bratislave – stredoveká realita alebo moderný obraz?* In: *Forum historiae*, 2012, roč. 6, č. 2, s.15-32.

(právne normy usmerňujúce ich legálne fungovanie, inštitucionalizovanie a bežný chod takejto formy remeselnej organizácie). Právom pridelovania týchto dokumentov disponoval panovník alebo richtár spolu s prísažnými, teda s mestskou radou. Príchodzie nemecké etnikum sa beztak vyznačovalo nielen najrozličnejšími pridelenými výsadami, ale aj rozvinutejšími predpismi v oblasti verejnej sféry, výroby, či pracovných postupov, ktoré vo svojej podstate predstavovali jeden z dôvodov ich pozvania na podporu a rozvoj tunajšieho zničeného územia. Dôležité je však zdôrazniť, že v tejto súvislosti hovoríme o počiatkoch masívnejšieho príchodu nemeckých hostí na územie súčasného Slovenska.³ Súbežne sa s týmto obdobím spája taktiež rozvoj nemeckého mestského práva u nás.⁴ Na našom území bolo plošne platné tzv. zvykové právo,⁵ ktoré môžeme sčasti považovať za predchodcu kodifikovaných štatútov. Rovnako ako uhorské mestá potrebovali regule aj remeslá v nich, ktorými by sa určil rámec možností, rámec povinností a rámec výsad. Cechové právne úpravy zasiahli okrem verejného a profesionálneho života aj život súkromný a to nielen priamych členov cechu, ale aj ich rodinných príslušníkov.

Skúmanie slovensko-nemeckých paralelných písomných pamiatok má teda svoje kultúrno-historické odôvodnenie. V slovenskom jazykovom systéme zanechala prítomnosť nemeckého jazykového elementu svoju stopu. Podobne však môžeme sledovať vplyv domáceho prostredia v dobovej forme nemeckého jazyka z nášho územia⁶.

K výskumu paralelných písomných cechových prameňov

Výskum zameraný na paralelné slovensko-nemecké písomné pramene sme absolvovali v Štátnom archíve v Banskej Bystrici, kde sme našu pozornosť upriamili na písomné pamiatky z oblasti cechových združení v zbierke *Banskobystrické cechy 1443 – 1872/1948*. Pri selekcii sme sa sústredili výlučne na artikuly písané v dobovom slovenskom a nemeckom jazyku bez špecifického zamerania sa na druhy remesiel. Z údajov archívneho inventára⁷ vyplýva, že archív obsahuje 22 takýchto dvojja-

³ Celkovo prebehli štyri hlavné vlny príchodu Nemcov na naše územie. Prvá vlna (13.–15. st.) sa vyznačovala prínosom už spomínaného nemeckého modelu právneho systému a nových spoločensko-hospodárskych štruktúr. V oblasti Spiša sa však príchod hostí z nemeckých krajín datuje už v 12. storočí. Hostia disponovali viacerými privilégiami, ktoré im udelil panovník, čím pre nich vytvoril priaznivé životné a pracovné prostredie. Porov. Lengová, M.: Remeslo, cech a obchod na Spiši do polovice 17. storočia. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2017. s. 10-13. Rábik V.: Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej), Bratislava: Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2006. s. 11. Druhá vlna (16.–17. st.) bola podnietená prevažne protireformačným hnutím. Počas nej sa na naše územie (obzvlášť do jeho západnej oblasti) dostali aj nové konfesijné formy (anabaptizmus, resp. novokrstenectvo), ktoré priniesli habáni. Zruční boli v širšom diapazóne remeselnej výroby, avšak preslávili sa hlavne špecifickou keramikárskou výrobou- habánskou fajansou, resp. majolikou. V priebehu tretej vlny (18. st.) bol dôvod ich príchodu rozmanitý. Časť prišla opäť na základe pozvania panovníka za konkrétnym účelom (napr. huncokári), prípadne išlo o naplnenie dosídľovacích záujmov. Závrečná vlna (19. st.) pokryla potrebu priemyselnej podpory a rozmachu. Porov. Horváthová, M.: Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania, Komárno – Dunajská Streda: Liliium Aurum, 2002. s. 9-10.

⁴ Viac o pojme mestské právo pozri Uličný, F.: Meštianske právo na Slovensku v stredoveku. In: Mesto a dejiny, 2014, roč. 3, č. 2, s. 6-22.

Zaujímavý uhol pohľadu predstavuje aj Miloš Marek vo svojej štúdií Postavenie host'ov v stredovekom uhorskom kráľovstve. In: Historický zborník: vedecký časopis o slovenských národných dejinách, roč. 12, č. 1-2. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 13-23. Autor sa namiesto spojenia mestské právo viac prikláňa ku používaniu pojmu právo hostí, ktorý viac korešponduje s podstatou a spôsobom jeho udeľovania.

⁵ Spracovanie problematiky zvykového resp. obyčajového práva nájdeme v prácach Štefana Lubyho Obyčajové právo a súdna prax (Civilistická štúdia zo slovenského práva). Bratislava: Nákl. Právnickej fakulty slovenskej univerzity, 1939, 132 s. a Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2002. s. 53-66, rovnako aj v monografii Štenpien, E.: Dejiny súkromného práva v Uhorsku. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011. s. 12-20. Stručný náhľad do problematiky vývoja právnych ustanovení nachádzame taktiež v príspevku popularizačného charakteru: Meliš, B. J.: Spravidlivosť a Boží súd. In: Historická revue, č. 5/2014, s. 37-39.

⁶ K problematike slovensko-nemeckých kontaktov pozri Doruľa, J.: O slovensko-nemeckom spolunaživaní v 16.–18. storočí. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2014. 352 s. a Z histórie slovensko-nemeckých vzťahov. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – VEDA- vydavateľstvo SAV, 2008. 197 s.

⁷ Fond a inventár Banskobystrické cechy 1443–1872/1948/ spracovala Klára Matulayová v roku 1961. Inventár má 77 strán.

zyčných cechových stanov. Artikulmi musel disponovať každý cech, aby mu bolo umožnené legálne a správne fungovať. Jednotlivé texty sa po obsahovej stránke líšia. Vo všeobecnosti ide o administratívnu písomnosť právneho charakteru, v ktorej sa sústreďujú všetky práva, povinnosti a výsady. Zahŕňa všetkých členov cechu s čiastočnými presahmi, ktoré v menšej miere zasahujú aj ostatných rodinných príslušníkov. Texty majú spravidla členitý charakter. V hlavnej obsahovej zložke ponúkajú informácie o formách a rozsahu sankcionovania jednotlivca, ak sa daných pravidiel nebude pridŕžovať. Ide pritom o tresty rozličného charakteru. Od trestov peňažných, cez rozličné materiálne, neraz je sankcia udávaná v naturáliách až po zákaz výkonu práce či ojedinele boli udeľované aj telesné tresty.⁸ V niektorých prípadoch bol spôsob udelenia trestu určený všeobecne, keď bola forma ponechaná na ľubovoľnom rozhodnutí daného cechu. V súčasnosti pracujeme na rozširovaní transliterovaného textového korpusu a jeho ďalšom spracúvaní.

K písomnému prameňu paralelných artikulov tesárov a mlynárov, 22. apríl 1772: C-25/6

Rada mesta Banská Bystrica spolu s richtárom vydali artikuly pre cech tesárov a mlynárov. Pamiatka pozostáva z troch fólií v zošitovej forme. V úplnom závere pri notárskom potvrdení je prítlačná pečatľ s clonou. Uvedené datovanie zostavenia je 22. apríl 1772. Texty sú jazykovo rozčlenené. Úvod i záver pamiatky je písaný v latinčine, pričom žiadna inojazyčná paralela k týmto textom neexistuje. Čo sa nosnej obsahovej stránky týka, prvá v poradí je uvedená nemecká verzia a bezprostredne po nej nasleduje slovenská jazyková verzia. Obidve obsahujú dva ústredné segmenty, a to separátne články týkajúce sa majstrov (štyri artikuly) a články pre tovarišov (deväť artikulov). Písomnosť je pomerne dobre čitateľná, čo sa týka kvality a viditeľnosti atramentu i použitého papiera. Úprava textu vo všetkých troch jazykoch zodpovedá jednému pisateľovi. Dôkladné dodržiavanie ľavého margu je využité na prehľadné číslovanie jednotlivých artikulov, ktoré nemá jednotnú formu zápisu. V nemeckej paralele je číslovanie uvedené prevažne v latinčine, resp. prostredníctvom kombinácie číslice s latinskou radovou koncovkou. Na iných miestach boli použité koncovky nemeckých radových číslic (*2tens, 3tens, 4tens, 5tens, 8tens, 9tens*), pričom ani medzi majstrovskými a tovarišskými artikulami nebol zápis jednotný (*2tens/2do, 3tens/3tio, 4tens/4to*). Slovenská paralela bola v zápise jednotná a na očíslovanie majstrovských i tovarišských artikulov využila kombináciu číslice a latinskej radovej koncovky okrem prvých bodov (*primo*), ktoré sú v oboch prípadoch plne rozpísané.

Zapisovateľ pedantne uzatváral stranu rovnakým slovom, ktorým začínala nasledujúca strana, čím zaistoval správnu následnosť textu. Išlo o štandardný postup zapisovateľov. Kvôli prehľadnosti textov bol však takýto prístup k označovaniu častý.

Z obsahovej stránky nami skúmané štatúty zasahovali do pomerne širokého spektra tém. Pre samotný názov týchto remeselných združení jestvovalo viacero variantov zápisu v oboch jazykoch. V slovenskej paralele sme sa stretli napr. s formami

...Czach... (C-25/6, SJ, s. 4), *...pri Pocziwem Czechu...* (C-25/6, SJ, s. 5)

Nemecké varianty taktiež neboli zapisované jednotne

...Zunfft... (C-25/6, NJ, s. 2), *...bey der zumfft...* (C-25/6, NJ, s. 3).

V rámci stredovekého mestského života a terminológie s ním spojeného vychádzajúc z artikulov sme sa stretli s viacerými stavovskými pomenovaniami. V cechovej problematike išlo hlavne o germanizmus majster (nem. Meister)

...zu einem anderen Meister – kdruhemu Mystrowi...“ (C-25/6, NJ, s. 2; C-25/6, SJ, s. 4).

⁸ S takouto formou sankcií sme sa doposiaľ stretli v písomných štatútoch z polovice 16. storočia Artikuly tovarišov cechu šustrov v Trnave z r. 1556 (bez signatúry, miesto uloženia: zb. Hospodárske organizácie, spoločenstvá, podniky, družstvá, nespracovaný fond Čechy v Trnave 1535–1909, škatuľa č. 8 [záhradníci, zámočníci, šustri]). V neskorších obdobiach sa stretávame prevažne s peňažnou či inou materiálnou podobou.

Majstrovské artikuly uvádzajú potrebu raz ročne, buď pri voľbe cechmajstra, alebo pri hlavnom ročnom kvartále⁹

...*bey Qvartal – pri Qvartale...* (C-25/6, NJ, s. 1; C-25/6, SJ, s. 4)

vložiť do cechovej truhlice evidenciu o príjmoch a výdavkoch za prítomnosti a podpisu cechového komisára a iných majstrov. Plošne platil zákaz spolčovania sa majstrov, korešpondencia, či vynášanie cechových záležitostí členom iných cechov. Hierarchizovaná štruktúra združení predstavovala nadväznosť nielen jeho bezprostredných členov, ale aj ich rodinných príslušníkov. V prípade smrti majstra zostal učeň pomáhať v domácnosti pri pozostalej vdove, ktorá síce mala povolenie naďalej viesť dielňu, avšak nemohla prijímať nových učňov. Posledný štvrtrok pred ukončením učňovského stupňa bol priradený k inému majstrovi, u ktorého absolvoval potrebné náležitosti a mohol byť pred celým cechom frajšprechovaný.¹⁰ Pracovnú dielňu remeselníkov nachádzame označenú ako varštat/varštat' (nem. Werkstatt)

...*in der wergstatt – we Warsstate...* (C-25/6, NJ, s. 2; C-25/6, SJ, s. 5)

...*in werg stadt – w Warsstatuw...* (tamtiež s. 3; tamtiež)

Významnou zložkou stanov boli aj povinnosti konfesijného rázu, ktoré do značnej miery rámcovali pôsobenie aj ideológiu celého cechového systému. Ako príklad môžeme uviesť záväzok majstra, ktorý mal povinnosť dať slúžiť zádušnú omšu za každého nebohého člena cechu.

...*Ato Za gedneho každého z Czachu zemreleho Dussu, a gegi uleweni ma Poctiwi Czach geden S[watu] Mssu dati služit...* (C-25/6, SJ, s. 4)

Vyplyva to pravdepodobne ešte z čias pred vznikom cechových združení. Ich predchodcami boli totiž obdobné formy remeselných spolkov tzv. bratstvá (nem. Bruderschaft), ktoré mali náboženský charakter a fungovali na princípe pracovnej a náboženskej súdržnosti, pričom sa pridržali nepísaného zvykového práva. Dôležitým styčným bodom bol pre nich (okrem spoločného pracovného zamerania) práve patrón, ku ktorému sa spoločne modlievali a zasväcovali mu lokálne oltáre a kaplnky. Tie neskôr spoločne udržiavali a zveľaďovali. Podobnú inšpiráciu môžeme sledovať aj neskôr v cechových združeniach.¹¹

Artikuly venované tovarišom do výraznej miery predstavovali súhrn sankcií a pravidiel, ktoré mali dodržiavať. Vzhľadom na skutočnosť, že tovarišom už bola vyplácaná mzda na týždennej báze, v ich prípade sa najčastejšie stretávame s peňažnými trestami. Pri nezhodách, hádkach, či bitkách na cechovom zhromaždení musel dotyčný tovariš zaplatiť pokutu 20, 30, 45 grajciarov až 1 zlatý v závislosti od závažnosti priestupku. To sa vzťahovalo aj na prejavy neúcty voči cechmajstrovi či komisárovi a pokutu musel uhradiť aj ten, kto by bol svedkom a neupozornil na danú situáciu. Peňažné tresty stanovujú rovnako aj články č. 4 a 5. Za opätovné svätenie tzv. modrého pondelka sa tovarišovi navyšovala suma pokuty. Za prvé porušenie musel uhradiť 30 grajciarov, druhýkrát 45 grajciarov¹² a do tretice mu hrozila obžaloba pred cechom, ktorý disponoval právomocou rozhodnúť o adekvátnom treste. Majstrovi, ktorý by z takéhoto správania nevyvodil uvedené dôsledky, hrozila pokuta vo výške 2 florénov. Modrý pondelok bol zaužívaný pojem pre pondelky, keď sa po voľnej nedeli nepracovalo, prípadne bola pracovná doba skrátená. V slovenskej paralele bolo toto spojenie uvedené v deformovanej forme zápisu ako Ploben Montok (nem. blauer Montag)

...*Ato Jener Gesel, welcher in Werck Tagherum Spaciret in der wergstatt missig ist, oder ein blauen Montag machet, solle...* (C-25/6, NJ, s. 2)

⁹ Lexémou kvartál/kvartálny sa označovali pravidelné štvrtročné stretnutia cechmajstra s majstrami za účelom prekonzultovania aktuálnych problémov a všeobecnému stavu cechu. Pri tejto príležitosti majstri skladali do cechovej truhlice (nem. Lade, slov. láda/lada, zriedkavo ladula) povinný poplatok (nem. Quartalgeld). Prístup do truhlice mali traja členovia cechu - komisár, cechmajster a starší tovariš.

¹⁰ Nem. freisprechen, išlo o akt slávnostného udelenia výučného listu po uplynutí učňovskej doby. Na základe tohto listu mohol byť adept zapísaný do zoznamu tovarišov.

¹¹ Porov. Lengová, M.: Remeslo, cech a obchod na Spiši do polovice 17. storočia. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2017. s. 57-58.

¹² Prvá pokuta sa ukladala do cechovej truhlice a druhá smerovala do tovarišskej truhlice.

...*4to Towariss w Delnom Dni se prechazegici, we Warsstate zahalagici, aneb tak rečeni Ploben Montok, to gest: z Pondelku Swatek činici...* (C-25/6, SJ, s. 5)

V zápise môžeme taktiež sledovať tendenciu zapisovateľa objasniť a vysvetliť tento pojem v pokračovaní za dvojbodkou, zatiaľ čo v nemeckej forme zápis plynule pokračuje ku konkrétnym sankciám. Piatym článkom sa uzatvárajú pokutované priestupky. Uvádza sa v ňom potreba úhrady 1 zlatého pre tovarišov, ktorí by v pracovný deň zaháľali¹³ a 24 grajciarov pre tých, ktorí boli odlákaní od práce.

S financiami sa spája taktiež tematický okruh povinných členských poplatkov. Továriši boli povinní zaplatiť mesačnú daň vo výške 4 grajciare a každý, kto vstúpil do cechu v priebehu vandrovky, musel pri zápise do vandrovnej knižky zaplatiť vstupný poplatok 11 grajciarov. Rovnaká suma sa platila aj pri jeho odchode. Posledný artikul sa zameriava na možnosti čerpania prostriedkov z truhlice. Uložené peniaze sa mohli použiť výlučne v prípade choroby, na podporu menej prosperujúcich dielní, alebo na financovanie pohrebov. Zdôraznená bola potreba vedenia evidencie príjmov a výdajov, ktorá sa zverejňovala na výročných stretnutiach. Do oblasti finančnej lexiky cechových združení určite nepatria len pojmy týkajúce sa peňažných trestov či poplatkov. Príjem majstrov a tovarišov sa označoval ako lôn (nem. Lohn). Vo význame týždennej výplaty sme sa stretli s rozšírenou formou wocherlon:

...*eines wocherlohn...* – ...*gedneho Wocherlonu...* (C-25/6, NJ, s. 3; C-25/6, SJ, s. 5)

Posledný tematický okruh analyzovaných štatútov tvoria rôzne termíny a časové ohraničenia pre tovarišov. Pristavme sa pri treťom článku. Je v ňom ustanovená pracovná doba so začiatkom od piatej hodiny rannej do ôsmej večer, a to po celý rok. V úvode nemeckého znenia nachádzame taktiež spomenutý pojem Hutterer

...*Ein Hutterer, und andere gesellen schuldig...* (C-25/6, NJ, s. 2)

a v slovenskej paralele je ekvivalentný adjektívny variant klobučnícky

...*Klobučniczki, a gini Towarissia magu...* (C-25/6, SJ, s. 5).

Vychádzajúc z informácií inventáru Štátneho archívu v Banskej Bystrici ide o artikuly cechu mlynárov a tesárov. Zároveň je to jediné miesto, kde sa explicitne uvádza remeslo, preto môžeme teda predpokladať chybné označenie a zaradenie pamiatky. 6. článok určuje tovarišom dodržanie večierky a príchodu do majstrovského domu.¹⁴ Posledný časový údaj sa vzťahuje na privandrovaných tovarišov. V prípade, ak mali záujem hľadať si prácu v cechu, museli sa zaevidovať priamo u cechmajstra. Pokiaľ pre nich do troch dní nenašiel voľné miesto v cechu, adept musel odísť.

Záver

Výskum slovensko-nemeckých kontaktov na území dnešného Slovenska aj v súčasnosti otvára možnosti priblížiť špecifiká skúmaného obdobia. Z korpusu nami doposiaľ spracovaných paralelných artikulov zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici sme sa v tomto príspevku pokúsili predstaviť vybranú pamiatku zasadenú do širšieho historického kontextu. Výsledkom bližšieho náhľadu na jej obsah môže byť ako prvé konštatovanie pravdepodobne nesprávneho zaradenia v archívnej zbierke. Z obsahu vyplýva (artikuly pre tovarišov, článok č. 3), že ide o cech klobučníkov. Prostredníctvom jednotlivých článkov sme pamiatku opísali a priblížili viaceré cechové špecifiká a dobové reálie, ktoré môžeme sledovať na vybraných príkladoch alebo priamo v priloženom transliterovanom texte. Dominantnú časť textu tvorili stanovy pre tovarišov, ktoré sme rozobrali v troch pomyselných okruhoch. Prvý a najobširnejší okruh bol determinovaný poplatkami za rozličné priestupky. Druhý tvorili povinné členské poplatky a jasne vymedzené možnosti použitia peňazí z cechovej truhlice. Posledná oblasť sa týkala povinností spojených s časovým a termínovým ohraničením. Rovnako aj majstrovské stanovy pozostávali zo zoznamu povinností, ktoré museli byť voči organizácii a jej čle-

¹³ Konkrétne išlo o lákanie spolubratov (tovarišov), prípadne tovarišov z iných dielní k zábave, spoločnej pijatike a i.

¹⁴ V zimných mesiacoch do deviatej hodiny a v lete do desiatej.

nom dodržiavané. Pre vnímavého čitateľa však tieto registre pravidiel odkrývajú pohľad na lepšie pochopenie minulej reality a každodennosti v mimoriadne úspešnej a dlhotrvajúcej organizácii, akou cechy nepochybne boli.

*Transliterácia*¹⁵

1772, apr. 22, Banská Bystrica. Richtár a rada mesta vydávajú 9 punktov pre klobočníkov. Orig., pap., nem.-slov., zošit 23, 5x37 cm, 3 fol., pritlač. peč. s clonou.

- C-25/6, NJ:

(s. 1)

Nos N. N. Iudex et Senatus Liberæ, Regiæ, Montanæ Civitatis Novi Zoliensis Memoriae commendamus tenore præsentium Significantes: quibus expedit Universis; quod cum Nos Anno, Mense, Dieque datarum præsentium Infrascriptis pro pertractandis, Concludensisque Certis Publicum Civitatis hujus Statum tangentibus, Concernentibus Rebus, ac Negotiis, reddendis item Partibus coram Nobis Causantibus moderativis Indiciis, principaliter autem Publicandis non nullis ab Excelso Consilio Locum Tenentiali Regio receptis Benigno Gratosius Intimatis, unâ Constituti fuissimus, ac præsentibus, Simulque consedissemus; Eotum reliqua inter debito cum Respectu publicata Intimata, unius etiam ordinis die 11^a præsentis in Sessione Magistratuali redditum, non nulla tam Magistros opifices, quàm eorum Sodales distinctè regulantia exhibens, in Germanicum non minus, ac Schlavonicum hic loci familiaria Idiomatica versa Normativa puncta finem in hunc Specialiter præfixum accersitis Civitati huic ingremiatorum opificum Archi Magistris, & Sodalium Senioribus Intimatum clara voce ad intellectum omnium utroque Idiomatico Successive ita, ut versa Sunt, fine observandorum observationis publicata exstiterint Sequentis Tenoris:

Puncta Vor die Meister.

1mo Damit beÿ den Haupt Qvartal und erwellung der Zech Meister die Rechnung, durch den Vorigen Zech Meister so wohl was den Empfang alß auch die außgaab belanget, ordentlich geleet, und zur grösseren sicherheit des Vorigen Zech Meisters durch den Zunfft Commissarium, und gegenwartige Meister unterschrieben und zur Verwahrung in die Zunfft Lade geleet werde, und So dan

2tens

(s. 2)

2tens Solle denen Meistern mit auß wertigen Mit Meistern in betref der Zunfft sachen einige Correspondenz oder Brif wechslung zu führen nicht gestattet seÿn, wie auch

3tens Solle ein Lehr Jung dessen Meister mit Todt abgegangen, doch aber beÿ der hinterlassenen Wittib Verbleibet, in letzten Viertel Jahr seiner Lehr: Jahren zu einem anderen Meister überschicket, und durch diesen zur freÿsprechung der Zunfft Vorgestellet werden, und

4tens Solle Vor eines Jeglichen Verstorbenen Meisters Seele die Zunfft Verbunden seÿn, ein Seelen Meß halten zu lassen.

Vor die Gesellen.

1mo: Damit die Gesellen ihr Monathliches aufleeg geldt mit 4 xr:[Kreuzer] zu ihrer Lade belegen, dieses solle aber unter dreyfacher gesper, Von welchen einschlißl dem zunfft Commissari, der anderen dem Zech Meister, der ditte aber dem alt geselen gebühret, Verwahret werden.

---

¹⁵ Transliteráciu latinského úvodu a záveru písomnej pamiatky zhotovil prof. PhDr. V. Rábik, PhD.

2do Jene, welche unter haltender Versammlung Raufhandl, gesschreÿ, Hader, oder zang anstellen, oder auch ihre Vorgesezte, alß den zunfft Comissari, und Zech Meister nicht ehren, ihnen ungehorsamb seÿn, selbe Verachten, oder sonst andere Excess begehen, sollen nach grösse des Verbrechens, mit belegung 20, 30, 45 xr:[Kreuzer]. Ja auch eines guldens, so der gesellen Lade zu fallen, bestrafet werde, auch sollen alle, und Jede gesellen unter gleicher straff schuldig, und Verbunden seÿn grössere Excess der obrigkeit anzudeiten. So seÿed

3tio: Ein Hutterer, und andre gesellen schuldig, auch Verbunden durch das ganze Jahr ihre arbeit umb 5. uhr fruhe, ohne daß sie der Meister zu dieser aufweckhe, das Licht anzinde, oder daß nöthige feÿer unterlege anzutretten, sollen auch Vor acht uhr abends die arbeith nicht Verwessen, noch Von solcher auf hernn, und daher

4to Jener Gesel, welcher in Werck Tagherum Spaciret in der wergstatt missig ist, oder ein blauen Montag machet, solle das erste mal mit belegung

(s. 3)

Belegung 30 xr:[Kreuzer] daß zweÿte mahl aber 45 xr:[Kreuzer] bestraffet, und solche straf in die gesellen Lade beleget werden, solte aber Einer auch d[a]s 3te Mall dies fahls betretten werden, wird hiermit angeordnet, damit wider solchen die Klaag beÿ der zumfft eingelegt, und so dann mit einer Verdienten straff beleget, so aber ein solcher beÿ der zumfft dies fahls nicht Verklaget wurde, solle der Verhillende Meister mit einer in f.[Floren] 2. ein gesell aber in 30 xr:[Kreuzer] bestehende straf bestraffet, die erste straf aber in die zech, die 2te aber in die Gesellen Lade beleget werden, es wird auch

5tens Auf getragen damit sich diese in arbeits, oder werckh Tügen Von Gemeinschaftlicher besuchung ihrer mitgesellen enthalten, oder in eine andere werg stadt die arbeith zu Tadle, oder den mitgesellen aus der arbeith zu endruffen, und zum Trinckhen anzureizen unter einer straf Von f.[Floren] 1. nicht unterstehen, wo beÿ auch Jener so edtwan auß der arbeit ist endführet worden, ein straf Von 24 xr:[Kreuzer] zu belegen wird schuldig seÿn.

6to Sollen sich die Ledigen Gesellen beÿ zeiten beÿ ihren Meistern zu Hauß, und zwar in winter biß 9. in Somer aber biß 10. uhr, unter Verlust eines wocherlohns, welches der gesellen Lade zufallen wird einfinden. und so dan

7mo: Nach dem ein frembder Gesel ein wanderet, und beÿ den Zech Meister umb arbeith sich anmeldet, in fall dieser keine arbeith über kommen solte, solle Er sich in den orth, in welches er eingewandert über drey Tag nicht auf halten, sondern nach Verlauf dreÿer Tügen also gleich weiter begeben

8tens Da aber Ein gesel, welcher eingewandert ist, ein arbeit überkommet, solle sich dieser beÿ der ersten zusammenkumfft, in das gesellen buch einschreiben lassen, Vor die Einschreibung aber so wohl dieser, alß auch ein freÿ gesprochener Jung, welcher eben in d[a]s gesellen buch muß eingetragen werden, 11 xr:[Kreuzer] zur gesellen Lade belegen. So wird Endlichen

9tens

(s. 4)

9tens Ernstlich Verboten, damit Von allen Vorbeschriebener massen gesamleten gelder zum Essen und Trinckhen nichts genommen werde, sondern alle diese so wohl Von auflegen strafen, oder

Einschreibung gesamlete gelder, sollen zur beÿhlf der Erckranckhten, oder in eisserster armuth sich befindenden oder auch zur bestadung der gleichen gesellen, so aller mitle endtblöÿet seÿn, Verwendet, beÿ haltenden Jahrs Tag aber über den Empfang und außgaab in haltender gesellen Versamblung genaue Rechnung geleet werden.

- C-25/6, SJ:

Puncta pre Czechownich Mystruw

Primo: Aby pri Ročitom obnoweny Cech Mystra, anebožto pri ročnem Qvartale skrze Cech Mistra, který wurade tomto postaweny bol, ze wsseho gakožto Perceptii, a Widawku Cechowskeho naležite Počti w Pritomnosti Comissara a ginich Mystruw oddal, a takowe prewetssu: Prezpečnost skrze Comissara, a ginich pritomnich Mistruw se podpisali, potom pak do Lade ku zachowani wložene byly.

2do Zbranuge, a zakazuge se wssem Remeselnickim Mistrom, aby oni ze Stranownimi Spolu=Mystri w Cechowskich Prihodach negake Listowne Correspondentie, aneb zmluwi newiedli, Pritom ale

3tio Gestly by Myster nekteri, nežli hore wzateho učna sweho prepusti, zemrel učen takowi u Wdowi zustawagici wposlednem Sstwt Roka geho Wiučenstwi ma kdruhemu Mystrowi odeslan, a skrze toho ku Prepussteni Poctiwemu Czachu predstaveni byti.

4to Za gedneho každeho z Czachu zemreleho Dussu, a gegi uleweni ma Poctiwi Czach geden S[watu] Mssu dati služít.

Pre Towarissuw

Primo: Aby y Towarissia Mesečni Dan w 4. xr:[grajciare] ustanoweni do Lady gegich skladaly, takowi ale pod trima klučama, s kterich geden Comissarimu, druhi Czech

(s. 5)

Czech=Mistrowi, treti ale starssemu Towarissowi prisluha zachowan byl.

2do Bitkj Skrek Wady w Cechownem Shromaždeni spuÿobugici Slachčugicy nepoÿlusnj, a predstavanim Comissarima, a Cech Mistrowj neucztu činicy, aneb y ginim wistupkam poddani Towarissia w 20, 30, y 45 xr:[grajciarow] wedle welkosti prestupku, ano y w gednom zlatim Towariskeg Ladi pripadugicimi pokutowani, aneb yti, kteri wetsse Wistupki Wrchnosti neohlasia, podobneg Pokuti magu poddani byti.

3tio Klobučniczki, a gini Towarissia magu brez celi Rok Prace swe o pateg Ranno, neočekawagice, abi ktakoweg skrze Mistra sweho zbuden, aneb gemu Myster Swiczu zaplatiti, y ohen podložiti powinnen bol, začati, a takowu nie skoreg, krome o osmeg Wečer zanechati.

4to Towariss w Delnom Dni se prechazegici, we Warsstate zahalagici, aneb tak rečeni Ploben Montok, to gest: z Pondelku Swatek činici ma prwi Ras w 30 xr:[grajciarow] druhi 45. xr:[grajciarow] Towariskeg Ladi pripadugicich potrestan byti, gestli ale y to neprospege, a wtom y treti krat powstižen bude, aby naležite potrestan byl, ma pri Pocctiwem Czechu Obžalowan, Myster pak, kteri by takoweho obžalowati zanedbal w f.[florény] 2. Czechowskeg Ladi pripadugicich pokutowan byti.

5to se naklada, aby wssickni Towarissia, od wsseho wdelnich, aneb praczowitich Dnoch Spolu=Towarissuw swich, a ginich Warsstatuw, budto pod gmenom spolu=towarissuw praczi negakeho omluwani, a sudu, nawsstiwenj, anebo aby tam pracugicih Towarissuw Spracze K holdowani odtiahli

a odwolali, se chranili, wtakowy pak pripadnosti odwolagiczi Towariss w gednom zladym odwolani pak w 24 xr:[grajciarov] magu pokutowani bidty, a odtud.

6to Slobodni, a ne ženati Towarissia do Pribitkuw Mistruw swich wčaß, a sicze w zimnem Čaße až do dewatej, wlentnem pak do deßatej se magu nawratit, a na pokogj pod straceni gedneho Wocherlonu oddatj.

7mo Kdy se priwandrowanj Towariss u Cech Mistra ohlaßil, a robotu si dal hledati, takowu ale ne obdržal, wtei pripadnosti wisse tri dni w Miste takowem se bawiti gemu neni slobodno.

8vo

(s. 6)

8vo Gestly ale Towariss takowj Robotu obdržal, powinien gest w prwssem Towariskem Shromaždenj do Towariskej Knihj se dati zapsati, za Kteressto zapsanj on, čo se y o prepustenem učnowj ma Rosumety, 11 xr:[grajciarov] zložiti powinien gest.

9no Stakowich ale predepsanim spuřobem Shromaždenich Peniß slobodne neni, ano prißne se zapowida na gedeny, neb pity nečo wzity, ale tie a takowie len toliko na pomocz, wchorobe, aneb wchudobe postawenich anebo že zemrelich, wssech proßredkuw Sbawenich pohrebam magu obraczeno bity; ze wsseho wssak, gak totissto Perceptij tak y widawku pri Ročitem Shromaždeni Towariskem naležiti počet se mawidaty.

Inde Nos, ne quispiam hujatum opificum justam ignorantiaē Causam praetexere, eatenusque in Casum non observationis excipere possit, propria ratione publicatos Normativos ordines hic ingremiatis Contuberniis in Idiomate, eisdem familiari futura pro dirrectione observandorumque. observatione Sub authentico Civitatis hujus Sigillo /: absque ullo tamen ejus, et Expeditionis praejudicio, vel damno :/ extradandos esse duximus in Singulis anni Angariis debita pro Notitia, vividaque pro memoria republicandos. Datum Ex Sessione Magistratuali Die 22. Aprilis 1772. In Prætorio Celebrata.

C-25/6 str. 3, ukážka nemeckej časti stanov určených pre tovarišov klobučnickeho cechu v Banskej Bystrici z roku 1772

C-25/6 str. 4, ukážka bezprostredne nasledujúcej slovenskej paralely stanov pre majstrov a tovarišov klobučnickeho cechu v Banskej Bystrici z roku 1772

Primo: a tým mi Pricom obnavený Cech Mistrů, anebžto pri věcnem Lavanta
te Erze Cech Mistrů, Etym nruvde tom to polarzený bol, ze w seho
gahozta kuzepati, a Thidantli Cechovleho nalezite gacti
w paticom neli samitiam a ginich Mistrův oddal, a talore pre
met m kuzepčeng Erze samitiam, a ginich paticomnich Mistrův
e paticpali, potom patalo La de Cu zachorvati vlozene byly.

Quinta pro Czechonich Mistrum

Primo: a tým mi Pricom obnavený Cech Mistrů, anebžto pri věcnem Lavanta
te Erze Cech Mistrů, Etym nruvde tom to polarzený bol, ze w seho
gahozta kuzepati, a Thidantli Cechovleho nalezite gacti
w paticom neli samitiam a ginich Mistrův oddal, a talore pre
met m kuzepčeng Erze samitiam, a ginich paticomnich Mistrův
e paticpali, potom patalo La de Cu zachorvati vlozene byly.

2do: Stranuje, a gahozuge se vsakm demeknickem Mistrům, abym ni ze Dvanc
wnimi hradu. Mistrůi volichovlelich gchodach negate Dvancu Erzi
repondentes, anebžmburvi nerriedli, Pricom ale

3do: Jeli by Mistrův nekteri, nešli hore vzateho uena sveho prepusti, gemved
učen taloni u Dvancu gahozta gahozta w poslednem stvate hola gahozti,
nicentri ma Stranbemu Mistrůvi dčhan, a Erze toho Cu prepusti
Pricomemu Czachu proctanovi dčti

4do: Za gahozta Erzadeho Czachu gemvedleho Dvancu, a gahozta ulezeni ma
Pricomemu Czachu gahozta Mistrův datu sluzit.

Pro Towarivum

Primo: a tým mi Pricom obnavený Cech Mistrů, anebžto pri věcnem Lavanta
te Erze Cech Mistrů, Etym nruvde tom to polarzený bol, ze w seho
gahozta kuzepati, a Thidantli Cechovleho nalezite gacti
w paticom neli samitiam a ginich Mistrův oddal, a talore pre
met m kuzepčeng Erze samitiam, a ginich paticomnich Mistrův
e paticpali, potom patalo La de Cu zachorvati vlozene byly.

Czech

C-25/6 str. 4, ukážka bezprostredne nasledujúcej slovenskej paralely stanov pre majstrov a tovarišov klobučníckeho cechu v Banskej Bystrici z roku 1772.